

İNGİLİZ EDEBİYATI'NDA BİR MİSTİK: WILLIAM BLAKE

*Ali Fahri DOĞAN**

Öz

İnsanoğlu tarih boyunca hiçbir zaman bu fani dünya ile yetinmemiştir. Belkide cennetten yeryüzüne indirilmeden mütevellid hasret ve vuslat arzusu, hem semâvî dinlerin hem de gayri semâvî dinlerin müntesiplerinin hissettikleri duygulardır. Fânî dünyadan memnun olmayan insanların ötelere olan iştiyâkiyle başlamış olan mistisizm, tek tanrı inancına sahip dinlerde Allah aşkını gaye edinmiştir. Bu makalede Hristiyan bir mistik olan William Blake'in hayatına kısaca göz attıktan sonra onun mistik düşünce yapısını inceleyeceğiz. Blake'in Mistik düşüncelerini incelerken, Tasavvuf'ta da karşılaşılabileceğimiz noktalar olacaktır. Ancak bu ortak noktaların analizi başka çalışmalara bırakılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mistik, Mistisizm, William Blake, Tasavvuf.

A Mystic in English Literature: William Blake Abstract

Human beings have never been satisfied with this ephemeral world. Perhaps, yearning and desire of rejoining –stemming from the descent from the heaven to the earth– are the emotions felt by the members of both celestial and non-celestial religions. Mysticism, having started with the zeal of people who weren't satisfied with this ephemeral world towards the eternal world, aimed at the love of God in the religions where there is a belief of single God. In this article, glancing at the life of a Christian mystic William Blake, we will try to shed light into his mystic thoughts. While studying Blake's mystic thoughts, there will be common points with Sufism. Nevertheless, analysis of these common points has been assigned to other studies.

Keywords: Mystic, Mysticism, William Blake, Sufism.

GİRİŞ

Tasavvuf ve mistisizmin, sūfî ve mistiğin farklı kavramlar olduğu, Tasavvuf akademisyenlerinin genel kanısıdır. Tasavvuf ve sūfinin tanımlarını kendi kaynaklarına havale ederek mistik ve mistisizmin kısa bir tanımıyla başlayalım. *Mystic* kelimesinin sözlük anlamı; ruhen önemli, sembolik, okült karakteri ya da güçlü olan, gizemli veya belirsiz karakteri olan, gizemleri öğrenmeye çalışan, sıradan insan bilgisinin ötesine geçtiğini iddia eden gibi anlamlara gelmektedir. *Mysticism* ise sıradan anlayışın ya da algılayışın ötesindeki şeyleri ruhsal sezgi (intuition) ile elde etme doktrini olarak tanımlanır.¹ Mistisizmde amaç, doğaüstü bir nesne üzerinde ruhun tüm gücünü yoğunlaştırmaktır. Bu nesne tanrı, Hz. İsa, Hz. Meryem, evliyâ veya melâike, doğa, güzellik gibi soyut kavramlar, hatta kötü ruhlar bile olabilir. Bu nesnelere hangisi hedefse o, mistik için tanrı mesabesinde. Tüm sevgisini ya da aşkını o hedefe yoneltir ve tüm zihnî melekeleriyle hedefini anlamaya çalışır. Dünya ve içindekiler mistik için yetersiz kalır. Tüm mistikler bu fânî âlemin kifayetsizliği nedeniyle daha iyiye, ya da fani olmayana yönelirler.² William Blake, İngiliz Edebiyatı'nda mistik olarak bilinen çok yönlü bir sanatkârdır. Dünyevi menfaatlere tamah etmeyerek mistik mesajlarını verebilmek amacıyla hayatını sanata adanmış, şiir ve hakkâklıkla/oymacılıkla uğraşmış, kehanet kitapları yazmış, sanatının maddi karşılığını alamadan/almadan diğer âleme göç etmiştir.

1. HAYATI

William Blake 1757 yılının Kasım ayında Londra'da, Broad Caddesi 28 numaradaki evde dünyaya gözlerini açtı. Babası Londra'nın çok da popüler olmayan bir mahallesinde müreffeh denebilecek bir çorap üreticisi olan³ James Blake ve annesi Catherine Blake idi.⁴ Babası ve annesinin İrlandalı olması hasebiyle William Blake'in damarlarında akan İrlandalı kanı, onun duygusal ve ruhaniyete açık olmasının sebeplerinden biri olarak zikredilirdi.⁵ Babası James bir Protestandı ve Anglikan kilisesine muhalif tavırlarıyla bilinen bir "Swedenborgian" (Emanuel Swedenborg'un öğretilerini benimseyen) olarak tarif edilirdi.⁶ Annesi ise -hakkında az şey

* Okt. Dr. , Aksaray Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu.

¹ Webster's *Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language*, New York: Gramercy Books, 1989, "Mystic" ve "Mysticism".

² P. Berger, *William Blake: Poet&Mystic*, İngilizceye trc. D. H. Conner, Londra: Chapman&Halltd. , 1914, s. 68-69.

³ Alexander Gilchrist, *the Life of William Blake*, Londra: John Lanethe Bodley Head Ltd. , Yay. , 1906, s. 5

⁴ Irene Langridge, *William Blake: A study of His Life and Artwork*, Londra: George Belland Sons Yay. , 1904, s. 3.

⁵ a. mlf. ,age, s. 3.

⁶ Arthur Symons, *William Blake*, Londra: Archibald Constableand Company Ltd. , Yay. , 1907, s. 25.

bilinmesine rağmen- ruhaniyete açık bir kadındı.⁷ Ailede her gün mutlaka İncil okunurdu. Bu okumalar esnasında eldeki malum metin üzerinde yapılan yeni yorumlar ailenin sadakat ve şevkini artırırdu.⁸ Babası James bir muhalif olsa da İngiliz kilisesi tarafından icra edilen vaftiz, evlilik ve defin uygulamalarını benimsemişti ve oğlu William'ı iki haftalıkken St. James's Church'de vaftiz ettirmişti.⁹

Blake'in çocukluk döneminde onun şiir/mistik hayatına dair bize ipucu verebilecek ilk olay 4 yaşındaki tanrı müşahedesidir. Bir gün pencereden dışarı bakarken tanrıyı görür ve çılgın atar. Haddizatında Blake tanrıya dair pek çok şey duymuştur ve Ellis'e (v. 1916) göre duyduğu bu şeyleri hayal ederek tanrıyı görmüştü.¹⁰ Bazı kaynaklarda ise ilk müşahedesi şöyle anlatılır: Blake daha çocukken doğaya çıkıp dolaşmayı severdi. Sekiz yaşındayken Londra'nın o devirdeki kırsal kesimlerinden olan Dulwich Tepesi civarında Peckham Rye denilen mevkide dolaşırken bir ağaç gördü. Ağacın üzerinde ışıltılı bir sürü melek vardı ve ağaç dalları sanki yıldızlardan müteşekkildi.¹¹ Yaz sabahına denk gelen bir başka zaman, samanlarla uğraşan işçiler arasında dolaşan melekleri görmüştü.¹²

Blake'in istikbâli adına ailesinin ilk düşündüğü meslek, baba mesleği olan çorapçılık idi. Ancak Blake sıra dışı/muhalif yapısı gereği ticaret vb. gibi para-pul işlerinden nefret ediyordu.¹³ Onun çok erken yaşlarda inkişaf etmiş bir sanat zevki vardı. Çoğu büyük insanın babasının aksine Blake'in babası oğlunu çorapçılık konusunda zorlamamış, onu kendi ilgi alanını takip etme konusunda serbest bırakmıştı. Hatta on yaşındayken onu Starnd'de Pars'ın çizim okuluna göndermişti.¹⁴ Pars'ın okulunda okuduğu sıralarda onbir-oniki yaşlarında düzensiz şiirler yazmaya başlamıştı.¹⁵

Bu okuldan Blake'in çok fazla istifade ettiğini veya zihin dünyasının şekillenmesinde bu okulun önemli bir etkisinin olduğunu söylemek neredeyse imkânsızdır. Zira Blake, formel eğitimin karşısındadır. Ona göre eğitim tamamen mekanik bir işlemdir ve zihni basma-kalıp fikirlerle doldurur.¹⁶

Babası Blake'i 14 yaşında iken ünlü bir hakkâk olan Rylands'a çirak olarak vermek ister. Ancak Rylands ile görüşmeden sonra Blake babasına "Baba! Bu adamın simasından hoşlanmadım. Sanki bir gün asılacakmış (idam edilecekmiş)

⁷ William P. Swainson, *William Blake: Seer, Poet, & Artist*, Londra: C. W. Daniel, Yay. , s. 6.

⁸ Basil De Selincourt, *William Blake*, New York: Charles Scribner's Sons, Yay. , 1909, s. 2

⁹ Charles Gardner, *William Blake: The Man*, New York: E. P. DuttonCo. , Yay. , 1919, s. 12.

¹⁰ Edwin J. Ellis, *the Real Blake*, Londra: Chatto&Windus, Yay. , 1907, s. 3.

¹¹ Gilchrist, *age*, s. 7, Swainson, *age*, s. 6, Gardner, *age*, s. 13.

¹² Gilchrist, *age*, s. 7.

¹³ Ellis, *age*, s. 7.

¹⁴ Langridge, *age*, s. 4.

¹⁵ Gilchrist, *age*, s. 11.

¹⁶ Selincourt, *age*, s. 5.

gibi görünüyor” diyerek bu çıraklığı reddeder. Gerçekten de 1783 yılında Rylands, kalpazanlıktan asılarak idam edilir.¹⁷ Akabinde Blake’in Basire’e çıraklığı başlar. Basire, sağlam bir sanatkârdır fakat katı tavırları olan biridir. Yine de onun hakkâklığının izleri Blake’de görülmüştür.¹⁸ Öyle ki Blake’in hayatında hiç kimse onu bu kadar etkilememiştir. Basire’in metotları Blake’in tabiatına zıt olsa da talebesinin nev-i şahsına münhasır yeteneklerini keşfedebilmiştir. Ve belki de bu sayede Blake, kendi devrinde yaşayanlardan sadece Basire’a hiç eksilmeyen bir saygı göstermiştir.¹⁹ Basire’a yapılan çıraklık sürecinde Blake ressamlıktan ziyade hakkâklığa yönelmeye başlamıştır.²⁰ Blake’in Basire’in taliminde geçen yedi yılının özellikle son beş yılı, West MinsterAbbey adlı manastırdaki gotik eserlerin çizimlerini yapmakla geçmiştir. Hatta manastırdaki çalışmaları esnasında Hz. İsa ve havarilerini gördüğü bir de müşahedesi olmuştur.²¹ Gardner’ın zikrettiğine göre West Minster Abbey’deki bu beş yıllık çalışmanın bir sebebi de Basire’in Blake’den sonra aldığı iki yeni çırakla Blake’in anlaşamamasıdır.²² Blake bu çıraklık devrinde de oyma işlerinden arda kalan vakitlerde şiirler yazmaya devam etmiştir. Muhtemelen 1783 yılında basılan *Poetical Sketches* adlı ilk şiir kitabındaki şiirlerin çoğu bu dönemde yazılmıştır.²³ Yine bu dönemde muhtemelen günümüze ulaşmış ilk oyması *Joseph of Arimathea among the Rocks of Albion’* u icra etmiştir.²⁴

Blake 21 yaşındayken Basire ile geçirilen çıraklık dönemi sona erdi.²⁵ 1778 yılında Royal Academy’ye başladı. Bu akademide Antique School’da Moser’in gözetimindeydi.²⁶ Akademide canlı modellerin resimlerini yapma imkânı buldu. Ancak canlı modellere bakarak resim yapmak ona göre “ölümlülük kokuyordu”.²⁷ Bu okulda Blake iyi bir performans sergiledi. Toplum nezdinde saygın kabul edilen şahsiyetlerin neredeyse tamamının çizimlerini yaptı.²⁸ Yine bu yıllarda kitap firmaları için çizimler yapıp maişetini temin ediyordu. *Novelist’s Magazine* için çalışan ressam ve hakkâk Stothard ile de bu vesileyle tanıştı.²⁹

1782 yılında Blake, Catherine Bouchier isimli bir bayanla dünya evine girdi ve Green Street’te bir eve çıktı. Catherine mütevazı bir aileden gelmesine ve eğitim seviyesi düşük olmasına rağmen Blake için ideal bir eş oldu ve ömrü boyunca ko-

¹⁷ Langridge, *age*, s. 5.

¹⁸ a. mlf. ,*age*, s. 5.

¹⁹ Selincourt, *age*, s. 3.

²⁰ Ellis, *age*, s. 12.

²¹ Symons, *age*, s. 35-36.

²² Gardner, *age*, s. 17.

²³ Symons, *age*, s. 36.

²⁴ P. Berger, *age* s. 18.

²⁵ Langridge, *age*, s. 6.

²⁶ Gilchrist, *age*, s. 29.

²⁷ Langridge, *age*, s. 7.

²⁸ Gilchrist, *age*, s. 31.

²⁹ Langridge, *age*, s. 8; Gilchrist, *age*, s. 33; Symons, *age*, s. 43; Gardner, *age*, s. 22.

casına sadık ve saygılı kaldı.³⁰

Ailesini geçindirmek için Blake oymalar yapmaya devam ederken Mathew ailesiyle tanıştı. Bu aile o dönemde Londra'da ünlü ve sanat-sever bir aileydi. Bu aile Blake'in ilk şiir kitabı *Poetical Sketches*'e maddi olarak destek verdi ve basılmasını sağladı.³¹

1784 yılında Royal Academy'de iki çizimini sergiler ve aynı yıl babasını kaybeder. Blake ve eşi Catherine bunun üzerine Broad Street'e taşınırlar. Blake burada eskiden tanışmış olduğu Parker isimli biriyle ortaklaşa bir dükkân açar ve burada hakkâklığa devam eder ve yaptığı çizimleri satar. Ancak bu ortaklık çok uzun süre devam etmez ve dükkân kapanır.³²

1788 yılında Poland Street'e taşınır ve iki yıl sonra meşhur eseri *Songs of Innocence*'i yazar, etrafına oymalarını yapar, bastırır ve yayınlar.³³ Akabinde *Ghost of Abel*, *Book of Thel*, "*Mariage of Heaven and Hell*", ve yedi kitaplık bir serinin ilki olan *the French Revolution*'u yazar fakat bunları hemen yayınlamaz.³⁴ Blake bu yıllarda ilk ve son yayımcısı Johnson'la tanışır.³⁵ Johnson'un dükkânında Blake'in de aralarında olduğu bir grup entelektüel (coterie) belli aralıklarla bir araya gelmektedir. Bunlar arasında Mary Wollstonecraft, Fuseli, Tom Paine, Godwin, ve Holcroft gibi isimler vardır.³⁶

1792 yılında annesini kaybeden³⁷ Blake ertesi yıl önündeki yedi yılını geçireceği Lambeth'deki Hercules Buildings'e taşınır. Bu yedi yıllık dönem zihnen ve ruhen zengin bir dönemdir. Yorulmak bilmeyen sanatçı, bu yıllarda sürekli müşahadelere, hayaller, rüyalar görür ve bunları tasvir eder.³⁸ Bu dönemde verdiği eserleri şöyle sıralayabiliriz: *The Gates of Paradise*, *Visions of the Daughters of Albion*, *America, a Prophecy*, *Paradise Lost*, *Songs of Experience*, *Europe, a Prophecy*, *the Ancient of Days*, *the Book of Urizen*, *the Song of Los*, *the Book of Ahania*.³⁹ Ayrıca Lambeth'deki bu popülaritesi ona kraliyet ailesinin çizim öğretmenliği davetini de getirecekti. Fakat Blake, asıl gâye-i hayâli olan ruhânî meselelerin muhafaza edilip

³⁰ Langridge, *age*, s. 9; Gilchrist, *age*, s. 39; Symons, *age*, s. 43; Ellis, *age*, s. 39; Swainson, *age*, s. 7; Selincourt, *age*, s. 7; Gardner, *age*, s. 24; Berger, *age*, s. 26.

³¹ Langridge, *age*, s. 11; Gilchrist, *age*, s. 44; Symons, *age*, s. 52; Ellis, *age*, s. 43; Berger, *age*, s. 28.

³² Langridge, *age*, s. 14; Gilchrist, *age*, s. 57; Symons, *age*, s. 56; Ellis, *age*, s. 95; Swainson, *age*, s. 9; Gardner, *age*, s. 39-40.

³³ Langridge, *age*, s. 16; Gilchrist, *age*, s. 70; Symons, *age*, s. 57; Ellis, *age*, s. 119; Swainson, *age*, s. 10; Berger, *age*, s. 30.

³⁴ Langridge, *age*, s. 17.

³⁵ Gilchrist, *age*, s. 92.

³⁶ Langridge, *age*, s. 17-18; Gilchrist, *age*, s. 94; Symons, *age*, s. 68-69; Ellis, *age*, s. 119-120; Gardner, *age*, s. 82.

³⁷ Symons, *age*, s. 70.

³⁸ Langridge, *age*, s. 21; Symons, *age*, s. 70-71.

³⁹ Swainson, *age*, s. 11-12.

açıklanması uğruna bu teklifi geri çevirdi. Aynı dönemde bir yıl içerisinde 537 çizim yapması da onun şairliğinin yanı sıra ne kadar velûd bir hakkâk olduğunun göstergesidir.⁴⁰

1800 yılının Eylül ayında Blake ve eşi, dostu William Hayley'in daveti üzerine Sussex'in Felpham köyüne taşınırlar. Bu sessiz-sakin köyde hayat ilk başlarda Blake'e çok cazip gelmiştir.⁴¹ Sahilde Hz. Musa (a. s) ve diğer Benîsrâil peygamberleriyle görüştüğü müşahedeleri olmuştur. Ayrıca Homer, Dante, ve Milton gibi şahsiyetleri de yine burada müşahedelerine konuk etmiştir.⁴² Ancak sonraki dönemlerde Hayley ile araları bozulmuş, bir patronun emri altına girmeye doğuştan isyan bayrağı açmış olan Blake, 1804'ün başlarında Felpham'dan ayrılmıştır.⁴³ Felpham'da iki uzun kehanet kitabı *Milton* ve *Jerusalem*'i yazmıştır ancak bu iki eser Londra'ya döndükten sonra tamamlanabilmiştir.⁴⁴

Aslında Blake'in rotası belliydi. St. Francis gibi fakirliği kendine zevce olarak seçmiş, bu sayede popülarite ve makam-mansıp, ve maddi imkanlara vâbeste olmadan kendi sanatsal ve şiirsel gayelerine ulaşmayı hedeflemişti. Bu hedef için de eşi Catherine mütevâzı bir hayata razı olarak onun en sadık yoldaşı olmuştu.⁴⁵

Felpham'dan sonra Blake 1804 yılında 17 yılını geçireceği South Molton Street'teki 17 numaralı binanın birinci katına taşındı.⁴⁶ Burada öncelikle *Milton* ve *Jerusalem*'i tamamlamıştır, tabii içlerinde kendi çizimleriyle.⁴⁷ Bir patronun altında çalışmak fitratına ters olan Blake, 1805 yılında yeni bir yayıncı bulur: R. H. Cromek.⁴⁸ Bartolozzi'nin atölyesinde hakkaklığı öğrenmiş olan Cromek, zamanla yayıncılık ve satış işine de girmiş ve emekliliğine hazırlanan Blake'i keşfetmişti.⁴⁹ Cromek, Blake'in 12 çizimi için 20 pound vermeyi taahhüt etmişti. Ancak, bu anlaşma sözde kaldı ve Cromek bu işi Stothard'a teklif etti. Böylece Blake için Cromek devri de sona ermiş oldu.⁵⁰ 1809 yılına kadar Blake çeşitli çalışmalara devam etti ve Royal Academy'de iki eseri sergilendi. Sonrasındaki 9 yıllık süreç hakkında çok fazla bilgi sahibi değiliz. 1818 yılında ise gerçek bir arkadaş ve yardımcı olan John Linell ile tanıştı.⁵¹ Devrin en ünlü manzara ressamlarından olan Linnell'in

⁴⁰ Langridge, *age*, s. 23.

⁴¹ Langridge, *age*, s. 24; Gilchrist, *age*, s. 141; Symons, *age*, s. 136; Ellis, *age*, s. 190-191; Swainson, *age*, s. 12; Berger, *age*, s. 31-32; Gardner, *age*, s. 117.

⁴² Swainson, *age*, s. 12.

⁴³ Gilchrist, *age*, s. 204; Swainson, *age*, s. 13.

⁴⁴ Langridge, *age*, s. 31.

⁴⁵ Langridge, *age*, s. 32.

⁴⁶ Gilchrist, *age*, s. 205; Swainson, *age*, s. 13; Gardner, s. 153.

⁴⁷ Gilchrist, *age*, s. 205.

⁴⁸ Gilchrist, *age*, s. 219.

⁴⁹ Langridge, *age*, s. 35.

⁵⁰ Swainson, *age*, s. 14-15; Selincourt, *age*, s. 20.

⁵¹ Langridge, *age*, s. 47; Symons, *age*, s. 218; Gardner, *age*, s. 174.

Blake'den yardım talep etmesiyle Blake o devrin genç sanatçılarıyla tanışma imkânı buldu.⁵² 1818'den itibaren Linnell, Blake için hem bir yoldaş hem de bir *havari* (disciple) oldu. 1819 yılına Linnell Blake'i ressam ve astrolog arkadaşı John Varley ile tanıştırdı.⁵³ Blake'in meşhur portre çizimleri Varley içindi.⁵⁴ Bu portre çizimleri genellikle ölü fakat Blake'i ziyaret eden kişilere aitti ve Varley bu konuda Blake'e yürekten inanıyordu.⁵⁵

1821 yılında Blake ailesi Strand'deki Fountain Court'a taşındı.⁵⁶ Blake burada geçireceği son yıllarında hak etmiş olduğu saygınlığı kazanmıştı.⁵⁷ 1825 yılında hayatındaki en önemli şahıslardan biri olan Crabb Robinson ile tanıştı.⁵⁸ Böylelikle Blake'in etrafında ömrünün son zamanlarında bir grup dost ve talebe halkası oluşmuştu. Bu halkada John Linnell, Samuel Palmer, Edward Calvert, ve George Richmond, Frederick Tatham gibi isimler vardı.⁵⁹ Son zamanlarında talebesi Tatham için "Ancient of Days" çizimiyle meşgul oldu.⁶⁰ Nihayet 1827 yılının 12 Ağustos'u'nda öğle vakitlerinde vefat etti.⁶¹

2. MİSTİK GÖRÜŞLERİ

Blake'in mistik düşüncesinin temelinde iki duygu ile karşılaşırız: İnsan sevgisi ve dünyayı küçümseme, fakat aynı zamanda dünyadaki canlı-cansız her şeyi sevmeye. Blake, pek çok mistiğin ötesine geçemediği bu duygusal boyutu aşarak, düşünce ve bilgi boyutuna ulaşmıştır. Tabii bu boyutta zihninin hayal gücünün etkisinde olduğunu da akıldan çıkarmamak gerekir.⁶²

Blake'in mistik sistemi ayrıca iki düşüncenin yıkılmasına dayanır: Duyu organlarımızı delil olarak kabul etme, insan mantığına dayanma. Ona göre tanrıya, ebediliğe, bekâya, ve daha pek çok soyut kavrama dair insanoğlunun fikirleri organik fikirler değildir. Yani fiziki organlarımız tarafından üretilmiş düşünceler değildir. Bunlar zaten beşerin fitratına dercedilmiş arzulardır. Bu sebeple duyu organlarımız yetersiz ve yanıltıcıdır.⁶³ Bunu *Auguries of Innocence (Masumiyetin Kehanetleri)* adlı şiirinde şöyle vurgular:

⁵² Langridge, *age*, s. 47.

⁵³ Symons, *age*, s. 223.

⁵⁴ Langridge, *age*, s. 48; Gilchrist, *age*, s. 268; Symons, *age*, s. 223.

⁵⁵ Swainson, *age*, s. 15.

⁵⁶ Langridge, *age*, s. 50; Gilchrist, *age*, s. 294; Symons, *age*, s. 227; Swainson, *age*, s. 15-16; Gardner, *age*, s. 180.

⁵⁷ Langridge, *age*, s. 50.

⁵⁸ Langridge, *age*, s. 54; Gilchrist, *age*, s. 56; Symons, *age*, s. 232.

⁵⁹ Symons, *age*, s. 232-233.

⁶⁰ Langridge, *age*, s. 56.

⁶¹ Langridge, *age*, s. 56; Gilchrist, *age*, 383; Symons, *age*, s. 236; Ellis, *age*, s. 436; Swainson, *age*, s. 16; Gardner, *age*, s. 188

⁶² Berger, *age*, s. 71-72.

⁶³ a. mlf. ,*age*, s. 77.

*When we see with, not throught he eye,
Which was born in a night to perish in a night
When the soul slept in beams of light.
Go dappears and God is light
To those poor souls whod well in night⁶⁴*

*Gören göz değildir aslında
Zira yakışmaz bu bir gecede doğup bir gecede fena bulana
Ruh mânevî uykuya dalınca nur huzmeleri altında
Tanrı zahir olur ki nurdur aslında
Gecelerde [O'nu aramakla] ikamet eden muhtaç ruhlara*

Yani fani olan gözlerin gerçek hakikatleri müşahede etmesi imkânsızdır. İnsan neredeyse gününün yarısını harcadığı uykuda bile gözünü göremiyorsa, göze ya da görmeye güvenmek imkânsızdır. Fiziki âlemle mukayyed bir göz Cenâb-ı Hakk'ın tecelli nurlarını nasıl görsün? Kişi ancak mânevî bir uyku hâlinde ilâhî nurları müşâhede edebilir ve bu müşâhede de biyolojik gözle olmaz.

Blake'in yıkmak istediği ikinci prensip mantığa güvenmedir. Duyu organlarının güvenilirliğini sorgulayıp alternatif olarak insan mantığını ön plana çıkaran filozoflara muhalif olarak Blake, insan mantığının doğuştan kazanılan bir yeti olmadığını ancak birikmiş tecrübenin bir sonucu olduğunu düşünür. Ezcümle mantık, şimdiki dek öğrendiğimiz şeylerin oranıdır (ratio). Bu sebeple değişmez değildir.⁶⁵

William Blake'in mistik görüşlerinin temelini inerse, verdiği eserleri ilham neticesi yazdığını görürüz. *Milton* adlı kehanet kitabından bahsederken, bu eseri ön hazırlık yapmadan, ani bir şekilde, bir defada 20-30 satır yazdığını ifade eder. Ardından çok uzun sürmesi gereken bu işin çok kısa bir sürede tamamlandığını söyler.⁶⁶

a. Mistik Görüşlerinin Kaynağı

Blake'in mistik görüşlerinin orijinalitesi daima tartışılmıştır. Bu tartışmalardan muhtemelen şöyle bir sonuç çıkar: Blake önceden söylenmiş şeylere yeni bir şey ilave etmemiş olabilir, ancak şurası muhakkak ki malzeme seçiminde ve ayrı parçaları bir doktrin olarak birleştirmede tamamen özgündür. Mistik düşüncelerinin izine Hind mistisizminde, Tasavvuf'ta, Eflatunculukta, hatta Kabala'da da rastlanabilir. Ancak bu kaynakların ne kadarını Blake'in okuduğunu tespit etmek imkânsızdır. Okuduğu kesin olarak bilinenler başta İncil olmak üzere Dante, Miton, Boehme, ve Swedenborg'dur. Blake, kâinatın tanrıyla birliği konusunda en çok Boehme'den etkilenmiştir. Boehme'ye göre tanrı kendisini izhar etmek istedi, ve

⁶⁴ William Blake, *Poetical Works of William Blake*, ed. Edwin J. Ellis, Londra: Chatto&Windus, 1906, I, s. 141-142.

⁶⁵ Berger, age, s. 79.

⁶⁶ White, Helen C. ,*Mysticism of William Blake*, ABD: Madison Yay. , 1927, s. 180.

bu yüzden kendisinden gayri bir şey gerekti. Kendisinden iki ayrı unsur zuhûr etti: Dilemesi ve İradesi. İradesi içinde sınırsız dilemesi aksetti. Bu irade onun vücudunun cevheriydi. Zira irade zatının sembolüydü.⁶⁷

Boehme'den sonra en çok etkilendiği kişi Swedenborg olmuştur. Ailede zaten Swedenborg'un görüşleri etkili olduğu için çocukluktan itibaren Blake'in şuuraltı kaynaklarından birisi olmuştur. O da Swedenborg gibi müşahedeler yaşamış ve Swedenborg'un *Memorable Visions* adlı eserine benzer bir şekilde *Memorable Fancies* adlı eserini yazmıştır. Ancak Blake'i en çok etkileyen görüşü insanın tanrıya benzemesi olmuştur.⁶⁸

b. Bazı Mistik Görüşleri

bb. İnsanoğlunun ilâhîliği/tanrısallığı

Blake'in mistik düşünce yapısındaki en önemli meselelerden birisi insanoğlunun ilâhîliği/tanrısallığıdır. Bu düşüncesini Cenab-ı Hak ile Hz. İsa arasında bir konuşmayı naklederek ifade eder:⁶⁹

*If thou humblest thyself thou humblest Me.
Thou also dwellest in eternity.
Thou art a man. God is nomore.
Thy own humanity learn to adore ;
Forthat is my spirit of life.
Awake, arise to spiritual strife,⁷⁰*

*Eğer kendine mütevazı olursan, Bana tevazu göstermiş olursun
Aynı zamanda ölümsüzlükle kaim olursun
İnsanın artık, tanrı değilsin
İnsanlığın tapmayı öğrensün
Zira budur Ben'im hayat nefham
Uyan, ruhi mücahedeye yüksel*

Bu ifadeleriyle Blake insanın tevâzû neticesinde benliğinden kurtulması gerektiğini, bu doğrultu da rûhî bir mücâdele olan mücâhedenin gerekliliğini vurgular. İnsan ancak bu şekilde halifesi olduğu Zât'ı temsil edip O'nun ahlâkıyla ahlâklanır.

Blake insandaki bu ilâhîliğe kanıt olarak tanrıyı arzu etmesini ileri sürer. Zira kişi görmediğini arzulamaz. Bu bağlamda *Of Natural Religion* adlı minik eserinde şunları ifade eder:

- İnsanoğlunun algısı duyu organlarıyla sınırlandırılmaz, zira o, duyu organ-

⁶⁷ Berger, age, s. 198-202.

⁶⁸ a. mlf. ,age, s. 204.

⁶⁹ Spurgeon, Caroline F. E. *Mysticism in English Literature*, Cambridge: Cambridge University Press, 1913, s. 133.

⁷⁰ William Blake, *Poetical Works of William Blake*, ed. Edwin J. Ellis, Londra: Chatto&Windus, 1906, I, "TheEverlasting Gospel", s. 141-142.

larının hissettiklerinin ötesini de algılayabilir.

- İnsan “çok”a sahip olunca bu, “az” ile aynı olursa, yanılmış bir ruh “dahası! dahası!” diye feryad eder. İnsan her şeye malik olmayınca tatmin olmaz.
- Eğer biri sahip olamayacağı şeyi arzularsa, nasibine ancak yeis düşer.
- İnsan Sonsuzu arar, mülk sonsuzdur, kendisi de sonsuzdur.
- Her şeyde sonsuzluğu gören tanrıyı görür. Sadece akılı gören, kendini görür.
- İşte böylece tanrı bizim gibi, biz de onun gibi oluruz.⁷¹

bc. Tezkiye-i nefis

Blake'in mistik düşüncesinde en önemli meselelerden birisi de şüphesiz ruhun arındırılmasıdır (tezkiye-i nefis):

*Abstinence sows sand all over
The ruddy limbs and flaming hair,
But Desire Gratified
Plants fruits of life and beauty here.*⁷²

*Zühd üzerine kumlar atar
Etten kemikten uzuvların ve gür saçların
Ancak arındırılmış arzular
Dönüşür güzelliğine cennetin*

İnsan ancak ruhunu arındırabilirse, kendisindeki arzu ve istekleri olumlu yöne kanalize etmiş olur ve ahiret meyvelerinin tohumlarını eker. Bunun için en önemli vesilelerden biri zühddür. Eğer arzu ve istekler terbiye edilmezse insan, “Hevâsını tanrı edinen kimseyi gördün mü? Sen (Resûlüm!) ona koruyucu olabilir misin?”⁷³ âyetinde zikredilen tehlikeyle karşı karşıya kalır. Bu durumda da bâkî ahiret nimetleri, fâni arzu ve heveslerle kaybedilmiş olur.

bd. “iyi” ve “kötü”

Blake'in “iyi” ve “kötü”ye dair görüşleri tipik mistik görüşlerle aynı doğrultuda olsa da, onlardan daha coşkulu olduğu söylenebilir. Gerçek bir mistik düşünür “kötü”den korkmaz zira o da “iyi” ile aynı kaynaktan neş’et etmiştir. Aksi takdirde yer-yüzünde vahdetten ziyade ikilik olurdu.⁷⁴ Kehanet kitaplarının en önemlilerinden olan *The Marriage of Heaven and Hell* adlı eserinde bu düşüncelerini şöyle ifade

⁷¹ William Blake, *Poetry and Prose of William Blake*, ed. Geoffrey Keynes, Londra: Nonesuch Press, 1946, “There is No Natural Religion”, s. 148.

⁷² a. mlf. *Poems of William Blake*, ed. John Sampson, Londra: Chatto&Windus, 1921, s. 167

⁷³ Furkan 25/43.

⁷⁴ Spurgeon, age, s. 141-142.

eder:

Çekme ve itme, akıl ve enerji, aşk ve nefret insan varlığı için gereklidir. Bu zıtlıklardan dinin “iyi ve kötü” dediği mefhumlar çıkar. “İyi”, akla itaat eden edilgenliktir. “Kötü”, enerjiden kaynaklanan aktifliktir. “İyi” cennettir, “kötü”cehennem.⁷⁵

Aynı eserinin *The Voice of the Devil* adlı bölümünde bu konudaki görüşlerini daha açık bir şekilde ifade eder:

Tüm İnciller ve kutsal kanunlar aşağıdaki hataların kaynağı olmuştur:

1. İnsan iki unsurdan müteşekkildir: Cesed ve ruh.
2. Kötülük adı verilen enerji, cesedden ayrıdır. İyilik adı verilen akıl, ruhtan ayrıdır.
3. Tanrı ahirette enerjisinin peşinden koşanlara azab edecektir.

Ancak Blake, bunların mukâbilinde şu görüşleri benimser:

1. Kişinin ruhtan ayrı bir cesedi yoktur. Cesed, beş duyu organı tarafından farkına varılan ruhun bir parçasıdır.
2. Enerji hayatın kaynağıdır ve cesedden sâdır olur. Akıl, enerjiyi ihâta eden bir dairedir.
3. Enerji, ebedî mutluluktur.⁷⁶

Blake'in bu ifadelerinden anladığımız kadarıyla insanın eylemleri, enerji neticesi açığa çıkar. Bazı insanlar, akıllarını kullanarak enerjilerini olumlu yönde sarfediler ve bu eylemler “iyilik” olarak adlandırılır. Diğerleri ise akıllarıyla her zaman enerjilerini gemleyemeyebilir. Bu durumda da o kişilerden “kötülük” adı verilen eylemler sâdır olur. her hâlükârda enerji hayatın kaynağıdır ve ebedî mutluluktur.

be. Tanrı-evren vahdeti

Blake'in mistik düşünce sisteminde tanrı-evren vahdeti de önemli bir yere sahiptir. Zira ona göre kainattaki her şey tanrının bir sözüdür, ve esasında tanrıdır.⁷⁷ Bu düşüncelerini meşhur *The Lamb* şiirinde şöyle ifade eder:

*Little Lamb, who made thee,
Dost thou know who made thee,
Gave thee life, and bade thee feed
By the stream and o'er the mead
Gave thee clothing of delight,
Softest clothing, woolly, bright
Gave thee such a tender voice,
Making all the vales rejoice?*

⁷⁵ Blake, *Poetry and Prose of William Blake*, s. 181.

⁷⁶ Blake, *age*, s. 182.

⁷⁷ Spurgeon, *age*, s. 132.

Little Lamb, who made thee ?
 Dost thou know who made thee ?
 Little Lamb, I 'll tell thee ;
 Little Lamb, I 'll tell thee :
 He is called by thy name,
 For He calls himself a Lamb.
 He is meek, and He is mild,
 He became a little child.
 I a child, and thou a lamb,
 We are called by His name.
 Little Lamb, God bless thee !
 Little Lamb, God bless thee!⁷⁸

Küçük kuzu, kim seni yarattı
 Bilir misin kim seni yarattı
 Sana hayat verdi, seni besledi
 Dere kenarında ya da bir çimenlikte
 Sana mutluluk libası giydirdi
 En nazik libas, yünlü, parlak
 Sana böylesine yumuşak bir ses verdi
 Tüm bu vadileri neşeyle doldurdu

Küçük kuzu, kim seni yarattı
 Bilir misin kim seni yarattı
 Küçük kuzu, sana söyleyim
 Küçük kuzu, sana söyleyim
 O senin adınla anılır
 Zira o kendisine de Kuzu der
 O mülayimdir ve naziktir
 O küçük bir çocuk olmuştur
 Ben bir çocuk, sen bir kuzu
 Biz onun adıyla anılırız
 Küçük kuzu, tanrı seni kutsasın
 Küçük kuzu, tanrı seni kutsasın

Blake bu ifadeleriyle yine insanın yeryüzündeki halifelliğini vurgular ve âlemin Hakk'ın kelimeleri olduğuna işaret eder. Bütün varlıkta O'nun eserleri müşâhede edilir. Mülâyemet ve nezâket kavramlarıyla de adeta Hakk'ın rahmetinin gazabına galebe çalmasını ve bu neticede kâinâtın var olduğunu bizlere hatırlatır.

SONUÇ

1757 yılının Kasım ayında Londra'da, Broad Caddesi 28 numaradaki evde dünyaya gelen William Blake, İngiliz Edebiyatı'nın en dikkat çekici isimlerinden biridir. Henüz çocuk yaşta sıra dışı bir yazar olacağına işaretlerini veren Blake, koyu

⁷⁸ Blake, *Poetical Works of William Blake*, s. 65.

Katolik bir ailede dînî geleneklerle yetiştirilmiştir. Çalışmamızda görüldüğü gibi, hayatının değişik dönemlerinde farklı mistik tecrübeler yaşamıştır. Belki de bu mistik eğilimleri sebebiyle baba mesleği olan çorap ticaretini benimsememiş, hatta okul hayatında da iyi bir öğrenci olamamış, şairliğinin yanına ilave edilecek bir meslek olarak *Oymacılığı/Hakkâklığı* seçmiştir. Dünyanın değersizliği, yaşamın faniliği, insanın kutsal oluşu gibi mistik görüşlerini şiirlerinde olduğu gibi, icra ettiği oymacılık sanatında da ifade edebilmiştir. Eserlerinde görüşleriyle beraber; müşahede, rüya ve hayallerini bulmak da mümkündür. Blake'in görüşlerinde ailesinden tevârüs ettiği Hristiyan inancının ve Swedenborgian öğretilerinin etkisiyle beraber, Tasavvuf'a paralel meseleler de okuyucunun karşısına çıkar. Bununla beraber, İslâmî ulûhiyet anlayışına aykırı meseleler de Blake'isûfiden ziyade mistik kabul etmemizi gerektiren önemli bir sebeptir.

Kaynaklar:

- » Berger, P. ,*William Blake: Poet&Mystic*, İngilizceye trc. : D. H. Conner, Londra: Chapman&Halltd. , 1914.
- » Blake,William,Poetical Works of William Blake, edt. Edwin J. Ellis,Londra: Chatto&Windus, 1906.
- » _____, *PoetryandProse of William Blake*, edt. : Geoffrey, Keynes, Londra: NonesuchPress, 1946.
- » _____, *Poems of William Blake*, edt. John Sampson, Londra:Chatto&Windus, 1921.
- » Ellis,Edwin J. ,*The Real Blake*, Londra: Chatto&Windus Yay. , 1907.
- » Gardner, Charles,*William Blake: The Man*, New York: E. P. DuttonCo. , Yay. , 1919.
- » Gilchrist, Alexander, *the Life of William Blake*, Londra: John Lanethe, BodleyHead Ltd. Yay. , 1906.
- » Langridge, Irene, *William Blake: A study of His Life andArtwork*,Londra: George BellandSons Yay. , 1904.
- » Selincourt, Basil De, *William Blake*, New York: Charles Scribner's Sons Yay. , 1909.
- » Spurgeon, Caroline F. E. ,*Mysticism in English Literature*, Cambridge:Cambridge UniversityPress, 1913.
- » Swainson,William P. ,*William Blake: Seer, Poet, & Artist*, Londra: C. W. , Daniel Yay. , 1908.
- » Symons, Arthur, *William Blake*, Londra: ArchibaldConstableand, Company Ltd. Yay. , 1907.
- » *Webster'sEncyclopedicUnabridged Dictionary of the English Language*,New York: GramercyBooks, 1989, "Mystic" ve "Mysticism".
- » White, Helen C. ,*Mysticism of William Blake*, ABD: Madison Yay. , 1927.